Жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк ва ер солиқлари тизимидаги трансформация: Адолатли фискал сиёсат ҳамда рақамли қулайликлар

Мусалимов Фарход Исамухамедович

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк ва ер солиқлари тизимидаги туб трансформация жараёнлари таҳлил қилинган. Тадқиқотда солиқ сиёсатининг дифференциаллашуви, хусусан, ҳашаматли уй-жойларга юқори ставкалар қўлланилиши ҳамда ер солиғи бўйича маҳаллий Кенгашларга ҳудудий коэффициентларни белгилаш ҳуқуқи берилишининг фискал самарадорлиги асослаб берилган.

Шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 389-сонли қарори доирасида аҳолига бериладиган солиқ имтиёзларини расмийлаштириш жараёни тўлиқ рақамлаштирилгани, бу эса бюрократияни камайтириб, маҳаллий бюджетлар барқарорлигини таъминлашга хизмат қилаётгани илмий жиҳатдан ёритилган.

Калит сўзлар: мол-мулк солиғи, ер солиғи, фискал сиёсат, табақалаштирилган ставкалар, ҳудудий коэффициент, рақамлаштириш, солиқ имтиёзлари, маҳаллий бюджет.

Аннотация: В данной статье анализируются процессы коренной трансформации системы налога на имущество и земельного налога с физических лиц в Республике Узбекистан. В исследовании обоснована фискальная эффективность дифференциации налоговой политики, в частности, применения повышенных ставок к элитному жилью, а также предоставления местным Кенгашам права устанавливать территориальные коэффициенты по земельному налогу.

Также научно освещена полная цифровизация процесса оформления налоговых льгот для населения в рамках Постановления Кабинета Министров № 389, что снижает уровень бюрократии и способствует обеспечению устойчивости местных бюджетов.

Ключевые слова: налог на имущество, земельный налог, фискальная политика, дифференцированные ставки, территориальный коэффициент, цифровизация, налоговые льготы, местный бюджет.

Abstract: This article analyzes the fundamental transformation processes within the property and land tax system for individuals in the Republic of Uzbekistan. The study substantiates the fiscal efficiency of differentiating tax policy, specifically applying higher rates to luxury housing and granting local Kenvgashs the authority to establish territorial coefficients for land tax. Furthermore, it scientifically highlights the complete digitalization of the tax exemption process for the population under Cabinet of Ministers Resolution No. 389, which reduces bureaucracy and contributes to ensuring the sustainability of local budgets.

Keywords: property tax, land tax, fiscal policy, differentiated rates, territorial coefficient, digitalization, tax exemptions, local budget.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли солиқ ислоҳотларининг марказида, биринчи навбатда, инсон манфаатлари, ижтимоий адолат ва аҳолига рақамли қулайликлар яратиш тамойили мустаҳкам ўрин олган. Жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк ва ер солиқлари нафақат маҳаллий бюджетларни шакллантирувчи муҳим манба, балки жамиятда бойлик ва ер ресурсларидан фойдаланишни адолатли тақсимлашнинг тўғридан-тўғри фискал дастаги ҳисобланади.

Жорий йилда жисмоний шахсларнинг мол-мулк ва ер солиғи тизимида иккита жуда муҳим устувор йўналиш бўйича жиддий ўзгаришлар амалга оширилди. Биринчиси — солиқ юкини аҳолининг мулки ҳажми ва ер участкасининг жойлашувига қараб дифференциаллаш, яъни децентрализация тамойилини кучайтириш. Иккинчиси эса — аҳолига солиқ имтиёзларини

бериш ва ҳисоб-китобларни амалга ошириш жараёнини тўлиқ рақамлаштириш орқали бюрократияни истисно этишдир.

Мол-мулк ва ер солиғи ставкаларининг табақалашуви янги солиқ сиёсатининг асосий мақсадларидан бири — аҳолининг кам таъминланган ва ўрта қатламига тушадиган фискал юкни минимал даражада сақлаб қолишдир. Мамлакатимизнинг асосий қонунчилик ҳужжати бўлмиш Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг тегишли нормаларига мувофиқ, оддий ва кўпчиликни ташкил этувчи уй-жойлар учун солиқ ставкалари сезиларли даражада оширилмади [1].

Хусусан, умумий майдони 200 квадрат метргача бўлган уй-жойлар учун базавий солиқ ставкаси атиги 0,34% дан 0,36% га индексация қилинди. Бироқ, ижтимоий адолат тамойилидан келиб чиқиб, давлатимиз раҳбари томонидан тасдиқланган янги қонунчилик ҳужжатлари асосида йирик ва ҳашаматли кўчмас мулк эгалари учун “бойлик солиғи” тизими кучайтирилди.

Шаҳарларда умумий майдони 200 дан 500 квадрат метргача бўлган йирик уй-жойлар учун ставка 0,48%, майдони 500 квадрат метрдан ортиқ бўлган ҳашаматли қасрлар учун эса энг юқори ставка — 0,64% қўлланилиши белгиланди.

Ер солиғи тизимида эса жуда муҳим децентрализация ислоҳоти жорий этилди. Янги тартибга кўра, Халқ депутатлари туман ва шаҳар Кенгашларига ўз ҳудудларининг иқтисодий ривожланиши, маҳалла, кўча ва даҳаларнинг жойлашув хусусиятидан келиб чиқиб, қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун базавий ставкаларга 0,5 дан 3,0 гача бўлган ҳудудий коэффициентларни мустақил белгилаш ҳуқуқи берилди [2]. Бу маҳаллий бошқарув органларига ер ресурсларидан оқилона фойдаланишни иқтисодий тартибга солиш имконини тақдим этади.

Жисмоний шахслар учун ислоҳотларнинг иккинчи катта ютуғи — бу солиқ имтиёзларини олишдаги ортиқча қоғозбозлик ва сарсонгарчиликларга чек қўйилганидир. Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинган янги Ҳукумат қарорига мувофиқ, жисмоний шахслар мол-мулк ва ер солиқлари бўйича имтиёзлар олиш учун аризаларни тўлиқ электрон шаклда топшириш тизимига ўтилди [3].

Илгари фуқаролар ўзларининг ер ёки мол-мулк солиғидан имтиёзга бўлган ҳуқуқларини (масалан, I ва II гуруҳ ногиронлиги бўлган шахслар, пенсионерлар, уруш қатнашчилари ёки кўп болали оилалар) исботлаш учун турли идоралардан қоғозда маълумотнома йиғиб юришарди. Ер солиғи бўйича имтиёзлар қонунчиликка асосан солиқ тўловчининг танлови бўйича фақатгина битта ер участкасига берилади [1].

Янги тартибга кўра, фуқаро давлат хизматлари портали ёки электрон солиқ хизматлари платформалари орқали бор-ёғи бир марта электрон ариза юборади. Солиқ органлари Давлат кадастрлари ягона тизими ҳамда бошқа вазирликларнинг электрон маълумотлар базаси билан интеграциялашган ҳолда аризани 2 иш куни ичида автоматик текширади [3]. Текширувдан сўнг, якуний хулоса фуқаронинг шахсий кабинетига юборилади.

Яна бир иқтисодий жиҳатга эътибор қаратишимиз лозим. Жисмоний шахсларнинг мол-мулк ва ер солиқлари тўлиқлигича туман ва шаҳар бюджетларида қолади. Демак, аҳоли томонидан тўланаётган бу солиқлар тўғридан-тўғри ўша фуқаро яшаётган маҳалланинг йўлларини таъмирлашга, ичимлик суви тармоқларини тортишга ва ижтимоий объектлар қуришга сарфланмоқда.

Солиқ базасини кенгайтириш ва янги қурилаётган кўп қаватли уйларни ҳамда уларга бириктирилган ерларни ўз вақтида кадастр рўйхатидан ўтказиш орқали биз маҳаллий бюджетларнинг республика бюджетидан бериладиган маблағларга қарамлигини камайтирамиз

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк ва ер солиғи тизимидаги бугунги трансформация икки томонлама самара бермоқда. Бир томондан, ҳашаматли мулкларга юқорироқ ставка қўллаш ва ер солиғига маҳаллий коэффициентлар жорий этиш орқали фискал адолат таъминланаётган бўлса, иккинчи томондан, оддий аҳоли учун солиқ юки минимал даражада сақланиб, имтиёз олиш жараёни тўлиқ рақамлаштирилди.

Бизнинг олдимизда турган асосий вазифа — ушбу янги қулайликлар ва рақамли имтиёзлар тизимини кенг жамоатчиликка, айниқса олис ҳудудлардаги аҳолига тушунтириш, тарғибот ишларини кучайтиришдан иборат. Тизимнинг шаффоф ишлаши фуқароларимизда солиқ маданиятини оширишга ва давлатга бўлган ишончни янада мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Адабиётлар

[1] Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси – lex.uz.

[2] Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги. Кўчмас мулкни оммавий баҳолаш тизимининг услубий асослари ва йўриқномалари // Вазирлик расмий ахборотномаси – imv.uz.

[3] Almy, R. Valuation and Assessment of Immovable Property // World Bank Study Reports. – 2014. – C. 45-62.

[4] Kelly, R. Making the Property Tax Work in Developing Countries // International Center for Public Policy. – 2011. – C. 112-125.

[5] Bozorov, A. A. Improving The Practice of Taxation of Real Estate Owned by Individuals in Uzbekistan // American Journal of Economics and Business Management. – 2025. – Vol. 8, No. 2. – C. 853–867.